

دانش آموزان و تاریخ

فریده افضلان

اشاره

موظف است، مجموعه‌ای از اطلاعات پایه و اساسی را به دانش آموزان منتقل کند و دانش آموز نیز بدون دانستن این اطلاعات نباید وارد جامعه شود [۱]. براساس این فلسفه، تاریخ مجموعه‌ای از وقایع ثبت شده‌ی قطعی^۱ است و مدرس نیز می‌باید معلومات را بدون چون و چرا به دانش آموزان منتقل کند. دانش آموز ظرفی است که از اطلاعات پر می‌شود. می‌آموزد که در گذشته چه رخ داده، اما چرا رخ داده است و چرا پیشینیان چنان عمل می‌کرده‌اند، مورد بحث نیست. مواد درسی در این روش معمولاً تاریخ سیاسی ملی براساس تسلسل زمانی است. روابط علت و معلولی، و ادراک و تجسم تاریخی، در این فلسفه جایگاهی ندارند.

● آمادگی برای فردا

در مقابل آنان که تاریخ را علم گذشته می‌دانند، برخی از فیلسوفان تعلیم تاریخ معتقدند، دانش آموز ضمن یادگیری تاریخ گذشته، می‌باید ارتباط آن با حال و حتی آینده را دریابد [۲]. لوتیجی کاجانی^۲ از آن معتقدان این فلسفه است می‌گوید، گذشته به تنهایی نمی‌تواند هدف آموزش تاریخ باشد، مگر آن که بتوان آینده را نیز مد نظر قرار داد و دانش آموز را با فردا نیز آشنا کرد. نکته‌ی قابل توجه در تفکر او این است که تاریخ را به امروز محدود نمی‌کند. مفهوم توالی زمانی^۳ در فلسفه‌ی آموزشی او جایگاه خاصی دارد [۳]. محققانی که توانایی‌های روانی و رشد

خانم افضلان دانش‌آموخته کارشناسی ارشد آموزش تاریخ از دانشگاه کمبریج و ساکن لندن است. نامبرده مقالاتی در زمینه آموزش تاریخ برای ما ارسال کرده که نوشته حاضر سومین قسمت آن است.

رشد آموزش تاریخ

دانش آموزان تاریخ را چه می‌دانند؟ استنباط آنان از تاریخ چیست؟ آموزش تاریخ چه نقشی در ادراک تاریخی دارد؟ پاسخ به این سؤالات به فلسفه‌ای که برای آموزش تاریخ قائل شده‌ایم، وابسته است. پیش از آن که بگوییم دانش آموزان تاریخ را چگونه می‌بینند، باید بدانیم که سیاستگذاران تعلیم و تربیت و آموزگاران، تاریخ را با چه هدفی و چگونه آموزش می‌دهند؟ چرا که برداشت دانش آموزان از تاریخ، انعکاس و بازخورد همان چیزی است که ما به عنوان تاریخ به آنان معرفی می‌کنیم، و این امر به فلسفه‌ی آموزش تاریخ بستگی دارد. فلسفه‌ی آموزش تاریخ از دیرباز مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. به طور خلاصه این هدف‌ها را برای آموزش این علم قائل شده‌اند:

● انتقال مجموعه اطلاعات گذشته

معتقدان به این دیدگاه باور دارند که نهاد آموزشی (مدرسه)

فکری کودکان و نوجوانان را بررسی می کنند، معتقدند، درک مفهوم زمان برای کودکان آسان نیست؛ خصوصاً زمان آینده.^۶

● حفظ میراث^۵ کهن

این فلسفه معتقد است، دانش آموز یا مخاطب تاریخ می باید تاریخ را به عنوان اثری که از گذشتگان به امروز رسیده است، درک کند و برای احترام گذاشتن و ارج نهادن به این میراث است که می باید تاریخ را بیاموزد. از این دیدگاه، تاریخ، علمی مقدس است؛ کرنش امروز است در مقابل دیروز. دانش آموز در می باید که دست یافته های تمدن امروز، بدون اتکا به تلاش های پیشینیان، فارغ از ملیت، غیرقابل وصول بوده است. نسل ها و ملت ها به هم نیازمند هستند و در کنار هم و با درک مشترکات، به نوعی هماهنگی^۷ می رسند. این هماهنگی متعلق به کل بشریت است که در آن مرزها شکسته می شوند.

این تفکر به خصوص پس از جنگ جهانی دوم در اروپا قوت گرفت. زمانی که مردم از جنگ، تعارض، نفرت و زنده کردن اختلافات کهن به ستوه آمده بودند، تئوری سازان و پژوهشگران بر آن شدند که با طرح سیاست های جدید آموزشی، وسائل نزدیکی ملت ها و احترام بین فرهنگ ها و ملت ها را فراهم کنند. در روند اجرای این سیاست، همه ی کتاب های درسی تاریخ کشورهای اروپایی بررسی شدند و درس های مغایر با درک محترمانه سایر ملیت ها، از سرفصل درس ها حذف گردیدند. در مقابل، تلاش شد تا سهم دیگر ملل در ساختن و بارور کردن تمدن بشری به دانش آموز یادآوری شود.

● تربیت محقق و مورخ

معتقدان به این فلسفه می کوشند، دانش آموز را به عنوان محقق تاریخ تربیت کنند؛ بدان گونه که بتواند با ابزارهای تحقیق (منابع و مآخذ)^۸ دست و پنجه نرم کند. او باید بیاموزد که با استفاده از شواهد به استنتاج تاریخی برسد. دانش آموز به تاریخ می رسد، نه آن که تاریخ به او رسانده می شود [۴]. تاریخ مجموعه ای از اطلاعات قابل انتقال نیست، بلکه فعالیتی جست و جوگرانه و پرسشگرانه^۹ است. برای تربیت یک محقق و مورخ، توانمندی های فراوان و پیچیده ای مورد نیاز است و می باید برای رسیدن به آن ها، آموزش را از مراحل ابتدایی شروع کرد و نباید آن را تا مراحل تحصیلات عالی، به تعویق انداخت.

منتقدان این فلسفه بر این باورند که برای دریافت یا استنتاج تاریخی با استفاده از شواهد و منابع، دانش آموز نیازمند اطلاعات اولیه است. نمی توان از مراحل بسیار ابتدایی که اطلاعات دانش آموز محدود و یا نزدیک به هیچ است، انتظار داشت که او بتواند منابع یا شواهد تاریخی را بیازماید و بسنجد و مثلاً با دیدن یک کوزه یا سکه، به درک مفهوم تاریخی از آن دست یابد.

● تعالی رفتاری و شخصیتی

معتقدان به این فلسفه در آموزش تاریخ می گویند، موضوع

اصلی تاریخ، انسان ها و جامعه ی بشری هستند. دانش آموز در روند آموزش تاریخ از قالب زمان و مکان خود خارج می شود و با دیگران، شرایط زندگی آنان و موقعیتی که در آن قرار داشته اند، آشنا می شود. این آشنایی، در صورتی که کامل باشد، باعث می شود دانش آموز دیگر انسان ها را درک کند و با آنان همدل شود^{۱۰}. به علاوه، اعمال آنان و علت تصمیم گیری های آنان، برای دانش آموز تاریخ، آشنا و قابل لمس خواهند بود. هدف اصلی در آموزش علوم اجتماعی عموماً و تاریخ خصوصاً، بالاتر بردن توان روابط اجتماعی است. در این راستا، شکستن قفس خود و ایجاد ارتباط روانی با دیگران، قدم اصلی است و در مرحله ی عالی، دانش آموز می تواند خود را جای دیگران قرار دهد و جهان را همان گونه ببیند که دیگران می بینند. همچنین، قضاوت او در مورد اعمال و اعتقادات گذشتگان و دیگر انسان ها، در چارچوبه ی تنگ زمان و مکان امروز، محصور نخواهد بود.

متخصصان روان شناسی رشد کودک و نوجوان، قابلیت اجرایی این فلسفه را در مورد آزمون قرار داده اند. در این میان، معتقدان به اصول فرایند رشد روانی پیازه معتقدند، دانش آموزان دوره ی ابتدایی توان خارج شدن از قالب زمان و مکان خود را ندارند. آنان بر این باورند که دانش آموز نه تنها باید از قالب سنی خود خارج شود و اعمال بزرگ ترها را درک کند، بلکه می باید از چارچوبه ی زمان حاضر نیز خارج شود و توان هضم و درک شرایط زمان گذشته را پیدا کند. اگر بخواهیم تاریخ را با چنین هدفی آموزش دهیم، می باید تدریس آن را به سال های آخر دوره ی دبیرستان موکول کنیم. برای اثبات این ادعا، آزمونی معروف به آزمون «کوهستان» صورت گرفته است. در این آزمون، ماکتی از سه کوه با منظرگاه های متفاوت به کودک نشان داده می شود. بر فراز یک کوه یک پرچم، کوه دیگر خورشید و کوه سوم یک درخت قرار داده شده است. عروسکی در زاویه ی این ماکت قرار داده می شود که منظرگاه او با زاویه ای که کودک قرار دارد، متفاوت است. حال از کودک درخواست می شود که بگوید، عروسک چه می بیند. براساس نتیجه ی آزمون، کودکان آنچه را که خود می بینند، توصیف می کنند، نه آنچه را که عروسک می بیند. معتقدان به فلسفه ی پیازه مدعی هستند، این آزمون نشان می دهد، کودکان نمی توانند خود را به جای فرد دیگری قرار دهند و از دیدگاه دیگران به پیرامون خود بنگرند.

در مقابل، گروه دیگری مدعی هستند، این آزمون دو خطای اصلی دارد:

- برای کودک نامفهوم و بی معناست.

- اجرای آزمون به توان کلامی کودک وابسته است.

آنان در مقابل، آزمون دیگری طراحی کرده اند که به آزمون «دزد و پلیس» معروف است. در این آزمون، از دو عروسک (یک پلیس و یک دزد)، در ماکتی از دو دیوار قائم برهم استفاده می شود. از کودک سؤال می شود: دزد کجا قرار بگیرد که پلیس نتواند او را ببیند؟ به موجب نتایج این آزمون، حتی کودکان شش ساله نیز پاسخ صحیح داده اند. این آزمون نشان می دهد، در صورتی که موضوع

برای کودک هدفمند^۱ باشد، او قادر به درک شرایط دیگران هست. در این میان، این سؤال قابل بحث است که: موضوعات تاریخی را چگونه می‌توان در قالب‌های هدفمند به کودک معرفی کرد؟

● هدف‌های ترکیبی

برخی از محققان آموزش تاریخ بر این باورند که نمی‌توان یک هدف خاص را در تمام مراحل آموزشی مد نظر قرار داد. بلکه می‌باید برای هر مرحله از آموزش هدفی را مطابق با توان کودکان و نوجوانان در نظر گرفت و موضوع درس را هماهنگ با آن توانمندی‌ها و هدف‌ها تنظیم کرد.

دانس برای آموزش تاریخ سه هدف برمی‌شمرد:

۱. علم به مجموعه اطلاعات اساسی قطعی.
۲. احترام به نسل و میراث گذشته و درک این که دست یافته‌های امروز، بدون تلاش پیشینیان وجود نداشتند.

۳. آموزش عقلایی کودکان که گذشته را نه به صورت آنالیز^{۱۱} و منقطع^{۱۲}، بلکه به صورت علمی، عینی^{۱۳} و استقرایی^{۱۴} درک کنند. در روند آموزش تاریخ، کودک منفعلانه شرکت نمی‌کند، بلکه خود به درک و استنباط تاریخی می‌رسد [۵].

با توجه به فلسفه‌های گوناگون در آموزش تاریخ می‌توان پیش‌بینی کرد، براساس هر فلسفه، سر فصل درس‌ها، روش تدریس، روش آزمون و متعاقباً استنباط کودکان و نوجوانان از تاریخ چه خواهد بود. در همین راستا، آزمون زیر به عنوان بخشی از پروژه‌ی رساله‌ی نگارنده در «انستیتو آموزش» دانشگاه لندن به اجرا درآمد. هدف این آزمون بررسی انتظار و شناخت دانش آموزان از تاریخ و کتاب تاریخ بود.

در این آزمون، سه متن در اختیار دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی قرار گرفت و از آنان درخواست شد که بگویند، کدام یک از سه متن (یا متن‌ها) مربوط به تاریخ است و چرا. به گروه آزمایشی امکان انتخاب بیش از یک متن داده شد. متن الف بیوگرافی، متن ب مربوط به تاریخ اقتصادی و متن ج بخشی از تاریخ سیاسی دوره‌ی صفویه بود. تلاش شد تا سادگی نگارش، تعداد خطوط، طول متن و اطلاعات موجود در هر سه متن به یک میزان باشد.

پاسخ‌های واصله از گروه آزمایشی متفاوت بود. در ساده‌ترین پاسخ، هر متنی که درباره‌ی گذشته باشد تاریخی است و در پاسخ‌های پیچیده‌تر، انتظار نوجوانان از متن تاریخی متنی است که رسمی نوشته شده پر از نام، زمان، گزارش حادثه و تغییرات در دوره‌ی زمانی باشد. آنالیز پاسخ‌های دریافتی از نمونه‌ی آزمایشی نشان می‌دهد که از نظر آنان، متن تاریخی می‌باید شامل موارد زیر باشد:

- تاریخ (تعیین زمان)

- نام افراد مهم یا مشهور

- خبر مهم

- نگارش به صورت تفصیلی و توضیحی

- نگارش رسمی

- صحبت درباره‌ی تغییر

- صحبت درباره‌ی گذشته

۲۲ نفر از گروه ۴۰ نفری، فقط متن ج را تاریخ دانستند. دوازده نفر متن ب و ج را تاریخی انتخاب کردند و فقط ۶ نفر (۱۵ درصد) باور داشتند که هر سه متن می‌توانند متعلق به کتاب تاریخی باشند. پسر ۱۲ ساله‌ای گفت: «متن الف شبیه به بیوگرافی است و می‌تواند در کتاب تاریخی نوشته شود، به شرط آن که درباره‌ی شخص مهمی باشد. متن ب درباره‌ی مردم گذشته و روش خرید و فروش جنس است و می‌تواند از یک کتاب تاریخی باشد. متن ج هم حتماً تاریخی است.» پسر ۱۲ ساله‌ی دیگری گفت: «هرسه متن درباره‌ی گذشته حرف می‌زنند، پس تاریخی هستند.» نتایج آزمایش در جدول ۱ نشان داده شده است.

پاسخ دانش‌آموزانی که متن‌های الف و ب را تاریخی نمی‌دانستند، به این شرح است:

● نداشتن خبر مهم

برخی از دانش‌آموزان به اهمیت خبر در متن تاریخی، اشاره کردند. آن‌ها تصور می‌کنند، متن تاریخی باید به دنبال حوادث شاخص و قابل توجه باشد. دختر ۱۳ ساله‌ای گفت: «متن الف چیزی که برای ما مهم باشد، نداشت؛ پس تاریخی نیست.»

دیگری گفت: «من فکر می‌کنم متن ج بیش از دو متن دیگر تاریخی است، چون زمان در آن گفته شده است، اما دو متن دیگر درباره‌ی آدم‌های معمولی است و چیز مهمی نیست.»

● داستانی بودن

اگرچه اکثر دانش‌آموزان علاقه‌مندی خود به تاریخ را، داستانی بودن آن می‌دانستند، اما در آزمون حاضر، دانش‌آموز بین متن تاریخی و داستانی تمایز کاملی قائل شدند. دختر ۱۳ ساله‌ای گفت: «به نظر من، متن ج از کتاب تاریخ است، به دلیل روشی که نوشته شده است. این روش شبیه داستان نیست. متن الف داستان است، تاریخ نیست.»

● نداشتن اطلاعات مکانی و زمانی

برخی از دانش‌آموزان گروه آزمایشی معتقد بودند، چون در متن‌های الف و ب اطلاعات دقیق زمانی و مکانی آورده نشده‌اند، پس تاریخی نیستند.

● زبان غیررسمی

متن الف توسط برخی از اعضای گروه آزمایشی انتخاب شد، چرا که به زبان غیررسمی نوشته شده است. دانش‌آموز ۱۱ ساله‌ای گفت: «متن ج درباره‌ی تاریخ است، به دلیل روشی که نوشته شده است. اما متن الف خیلی ساده است، هیچ شبیه به متن کتاب تاریخی نیست.»

برک اشتراک مجله های رشد

شرایط اشتراک

- به ازای هر عنوان مجله درخواستی، واریز مبلغ ۲۰۰۰۰ ریال به عنوان علی الحساب به حساب شماره ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت شعبه سه راه آزمایش (سرخه حصار) کد ۳۹۵ در وجه شرکت افست و ارسال رسید بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک الزامی است.
- مجله درخواستی:

● نام و نام خانوادگی:

● تاریخ تولد: ● تحصیلات:

● تلفن:

● نشانی کامل پستی:

استان: ● شهرستان:

خیابان:

کوچه:

پلاک:

● کدپستی:

● مبلغ واریز شده:

● شماره و تاریخ رسید بانکی:

امضا:

نشانی پستی: www.roshdmag.org
 پست الکترونیک: info@roshdmag.org
 تلفن امور مشترکین: ۷۳۳۵۱۱۰ و ۷۳۳۶۶۵۶

- لطفاً مشخصات و نشانی خود را کامل و خوانا بنویسید (مزین برگشت مجله در صورت کامل نبودن نشانی، به مهده مشترک است)
- ارسال اصل رسید بانکی ضروری است.
- معنای شروع اشتراک از زمان وصول فرم درخواست است.
- برای هر عنوان مجله، فرم جداگانه تکمیل شود. (تصویر فرم نیز مورده قبول است)

● داشتن اطلاعات شخصی

دانش آموز ۱۱ ساله ای در پاسخ به این که چرا متن الف را به عنوان متن تاریخی انتخاب نکرده است، گفت: «به نظر من متن الف درباره ی آدم مهمی نبود، اما متن ج درباره ی پادشاه و زمان شروع و تمام شدن یک موضوع است.»

بررسی داده های دریافت شده و تحلیل پاسخ های دانش آموزان نمایانگر آن است که تاریخ به صورت محدودی به دانش آموزان معرفی شده است. انتظار آنان از متن تاریخی، نشانگر روش سنتی آموزش تاریخ، یعنی تأکید بر زمان، تاریخ سیاسی، نقش شخصیت و... است. در صورتی که بر آن باشیم تا با آموزش تاریخ به هدف هایی همچون تقویت روابط اجتماعی، همدلی، تقویت قوای عقلانی، درک روابط علت و معلولی، و... است دست یابیم، ضروری است فضا را برای گسترش دیدگاه دانش آموزان فراهم سازیم.

زیرنویس

1. Fact
2. Luigicajani
3. Contiguity
۴. وین برنر (weinbrenner) می گوید: ۵۸ درصد نوجوانان تصویر نامفهومی از زمان آینده دارند.
5. heritage
6. harmony
7. Source
8. Detective activity
9. empathy
10. sense
11. analytical
12. deductive
13. Objective
14. inductive

منابع

1. Carpenter, P. *History Teaching The Era Approach*. Cambridge. 1964.
2. Carretero, M. Jacott, L.Limmon, M mentioned the point in "Historical Knowledge: Cognitive and Instructional Implication". (end) Mario Carretro and James F.Voss. *Cognitive and Instructional Processes in History and The Social Science*. LEA. 1994. P362.
3. Dr Cajani, L Past and Future or History Textbooks and the Obscure Object of Desire in Boudillon, H. (ed) *History and Social Studies Methodologies of Textbooks Analysis*. P63.
4. Brown, R. *Managing the Learning of History*. David Fulton Publishers. 1995. P3.
5. Dance, E.H. Bias in History Teaching and Textbooks in Otto-Ernest Schuddekopf (ed) *History Teaching and History Textbook Revision*. Council for Cultural Co-Operation. Strasbourg. 1967.

پایان ۱۳۸۲ - شماره ۱۴ - دوره ششم

